

A százévek bémerülnek az idők mélységébe, a nagy szellemek fent ragyognak, mutatva a letűnt idő felett az emberi nagyságot. A hanyatló száz évvel aludt el örök álomra Brassai Sámuel, a százév nagy tudósa. Az irodalomban a francziák a tizenyolcadik százat a Voltaire-ének szeretik nevezni, a tizenkilencediket a Renan fényes nevével jelölni. A magyar tudományosságnak alig lesz a jövődő előtt a tizenkilencedik százévre fényesebb jelzője, mint a Brassai neve.

Szelleme felölelte a tudomáynak mi iden ágát. A mit az emberi értelem a látható természetről megismert, a mit a vi'ággépezet és a vegyi folyamatok törvényeiből fölfedett; a mit a képzelem és az ész ereje a régi és ujkori nyelvekben és irodalmakban teremtett: azt mind művelte e csodálatos szellem, a Linné birodalmát, a Newtonét, Bunsen és Liebigét, Humboltét és a Grimm testvérekét. Sokfélét értett és sokat tudott. A természettudományokon túl bölcselmi vizsgálódásokba mélyedt és szemlélődött a természet és lélek rejtelmes kérdései fölött. Magasabb szemlélet egyensulyozza a sok tudást, a rengeteg ismeretet és tanít mint bölcselő tudós, mint a régi nagy mesterek.

És a bölcselem nála, nemcsak a különböző tudományoknak adja meg az egységet, hanem az az alap, melyen az emberi szív és kedély követelményei támaszt nyernek, mely erőssége a lélek magaszosabb vágyainak, a láthatatlan ország fensőbb gondolatainak, a hitesezméknak. Nemcsak a tudomáynak adott kiváló műveket, számos védelmet irt az anyagelvűség képviselőivel szemben a vallás mellett.

Hatalmas egyéniség, nagy ész és nagy szív volt A százév mindenik nemzedékére befolyást gyakorolt. Logikája erős, mint a Straussé, gyönyöre a zenében nem kisebb, de hite benső, mint egy egyházi atyáé; a vég más, nem végződik tagadással az utolsó felvonás. Sőt a mint mind magasabb korra jut, s folyton tanulva, tapasztalva gazdagult, annál többet szemlélődik a hit mélységeiben. Eléri e mély szemléletben a Buddha szerinti legmagasabb bölcsiséget is, „kivánságai nincsenek, nem ohajt semmit, nincs benne önzés, személyi érzés“, eléri a mindenségbe bémerüléshez közelítő emez állapotot, de arczán az egyéni öntudat megdicsőülésével, a keresztény hit szerinti halhatatlanság égi szent fényével.

Iskolája a szabadelvűség, a lelkiismereti szabadság volt. S mindig dicsősége marad az unitáriusok egyházának, és a nemzetnek mindig egy dicső nagysága.

PÉTERFI DÉNES.

I m a

Dr. Brassai Sámuel felett

1897. június 26-án.

Örök Szellem! Kezdet és végnélküli Valóság! Nagy Isten! Szent tisztelettel, lelkünk mély alázatával borulunk le előtted, hogy könyörgésünkben veled érintkezve, téged imádva, megszenteljük a gyásznak és keservnek e pillanatát s a siraiom völgyében is égi fényt keresve, a halálban is életet találjunk.

Ama koporsóban, melyre a kegyelet legmélyebb érzelmeivel tekintenek a mi szemünk, ez egész évszázad átélt embertársunk haló porai nyugosznak. Oly nagy idő ez az emberi élet óráján, a melyet csak kivételképpen érhet meg egy-egy kiválásztottad e földön. Mert a mint írva is van: *„a mi életünknek napjai 70 vagy mennél fennebb 80 esztendő, mely mikor hirtelen elmúlik, elrepülünk.“*

Szent álmélgodás fogja el azért mindenek előtt lelkünket, oh Isten, a te dolgaidon, melyeket cselekedtél, hogy az elhunytat, kinek utolsó tiszteletét e helyen megadni egybegyültünk, oly nagy, oly hosszú időn át megtartottad. Oh, hiszen azok közül, a kiknek bölcsője az övével egyszerre ringott, vagy a kikkel ártatlan gyermekjátékait eljátszotta, ma aligha egy is a földön jár. Ifjuságának barátai s férfi korának osztályosai közül bizonyára többen vannak ma ott künn a szomoru füzek alatt, mint közöttünk. Nemzedékeket látott jönni és elmenni, nagyra nőni és elenyészni maga előtt. Átélté e nagy század viharait és küzdelmeit, dicsőségét és aggodalmait, a melyeket mi, hozzá képest többnyire mindnyájan csak gyermekek, részben csak könyvekből ha tudunk és ismerünk.

Es ezt az álmélgodást lelkünkben még fokozza az, ha végig tekintünk dicsőült patriárkánk életén, mely rakva van ragyogó tettekkel, nagy emlékekkel, mint az eget átívelő tejut örökfényben tündöklő csillagokkal. Mert szép és ékes korona ugyan a vénség, s magában is tiszteletet parancsol; de ennek a koronának is csak az adja meg valódi becsét és jelentőségét, ha abból az életnek nagy és szép cse-